

Ochrona stworzenia jako integralna część działań Podkomisji ds. Środowiska KBS (Konferencji Biskupów Słowacji)

 <https://doi.org/10.15633/9788363241032.10>

Tematem ochrony stworzenia zajmują się liczne organizacje środowiskowe zarówno na poziomie lokalnym, jak i na poziomie poszczególnych państw, a nawet na poziomie ogólnosiwiatowym. O kwestiach dotyczących środowiska rozmawia się dziś na różnych forach międzynarodowych. Szkoda, że tylko się rozmawia. Również zakończony synod biskupi o Amazonii w Watykanie zajmował się m.in. tymi tematami.

Zgodnie ze słowami Ojca Świętego Franciszka synod ukierunkowany na region amazoński z wytyczonym celem poszukiwania „nowych dróg dla Kościoła i ekologii integralnej” umożliwił Kościołowi wsłuchać się w „wołanie ziemi, jak i krzyk biednych”².

1 Mons. doktor teologii i filozofii, doktor honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego, arcybiskup i metropolita Preszowa (Słowacja). Jezuita. Studiował w Papieskim Instytucie Wschodnim w Rzymie i był dyrektorem Centrum Duchowości Wschód-Zachód w Koszycach. Przewodniczący Podkomitetu ds. Środowiska w Konferencji Biskupów Słowacji oraz członek Kongregacji Kościołów Wschodnich w Rzymie.

2 Franciszek, Adhort. Apost. Querida Amazonia, 2.02.2020, n. 1. 8.

Ojciec Święty przypomniał cztery wymiary, które rozpatrywał synod. Wymiarem, który synod śledził, była **ekologia**. Papież wspominał jako „osobowość pionierską” w tym zakresie patriarchę Konstantynopola, Bartłomieja. Jako momenty rozwoju świadomości ekologicznej przywołał krótko Paryską Konferencję Klimatyczną, encyklikę *Laudato si'* i manifestacje młodych, przy czym wspominał też o ruchu szwedzkiej nastolatki Greta Thunberg i ich slogan: „Przyszłość jest nasza”.

Osobiście uważam, że najtrudniejsze jest zmienić zachowania ludzi, którzy przyzwyczaili się do określonego stylu życia, który jednak w ogromnym stopniu obciąża przyrodę. Tak, wytwarzamy zbyt dużo odpadów, zbędnych opakowań, plastików i różnych innych brzemion dla przyrody, musimy to zmienić!

Tylko że nawet biskupi mają niemałe problemy z ekologią. „To nie jest kwestia teologii” – powiedział mi jeden z biskupów KBS. Odpowiedziałem mu, że chyba tylko ślepy człowiek nie widzi, jak Pan Bóg zwraca nam uwagę przez zmiany w przyrodzie i klimacie, że kroczymy złą drogą, drogą samozagłady, kiedy niszczymy naturę, kiedy zanieczyszczamy ją i przesadnym stylem życia obciążamy ją tak bardzo, że wymierają zwierzęta i rośliny, albo też trujemy je różnymi niebezpiecznymi substancjami.

Już kilka lat istnieje pod Teologiczną Komisją KBS również Podkomisja ds. Środowiska Konferencji Biskupów Słowacji (dalej ES KBS), którą kieruję już 16 lat. Działają w niej charytatywnie księża i laicy, specjaliści z różnych dziedzin. Standardowo spotykamy się dwa razy w roku na roboczej naradzie w Bańskiej Bystrzycy (w centrum Słowacji) i staramy się rozwiązywać lub przynajmniej dzielić się problemami, które dotyczą mieszkańców Słowacji. Staramy się publikować konkretne oświadczenia dla społeczeństwa, którymi dzielimy się w Radiu Lumen i udostępniamy na stronie internetowej ES KBS³.

Zaprezentuję kolejno 5 oświadczeń ES KBS, za pomocą których staramy się informować ludzi, aby przemyśleli sobie każde oświadczenie naszej Podkomisji i starali się udoskonalić swoje życie i ukierunkować je zgodnie z naszymi tezami.

ES KBS jeszcze w roku 2010 opublikowała oświadczenie pod tytułem: **O ograniczaniu bioróżnorodności**.

Celem Międzynarodowego Roku Różnorodności Biologicznej 2010, który został ogłoszony przez ONZ, było zwrócenie uwagi ludności naszej planety

3 Więcej informacji na <http://enviro.kbs.sk>.

na naturalne bogactwo, którym tutaj dysponujemy, i pokazanie negatywnego rozwoju przejawiającego się w stałym ograniczaniu bioróżnorodności. Różnorodność biologiczna, tj. różnorodność ekosystemów, rodzajów i genetyczna różność organizmów żywych (zwierząt, roślin, grzybów itd.), ograniczana jest przede wszystkim z powodu negatywnych skutków ludzkiej działalności. Różnorodność stworzenia jest wynikiem Bożej działalności twórczej dla dobra człowieka i całego świata. Dlatego też ograniczanie różnorodności przyrody jest jasnym znakiem tego, że w określonych działaniach ludność nie postępuje rozważnie, tj. w zgodzie z wolą Bożą, która powołała stworzenie i powierzyła je nam, abyśmy je w odpowiedni sposób używali. Naszym obowiązkiem jest stworzoną naturę i środowisko naturalne odpowiednio chronić i rozwijać, a nie zagrażać mu i niszczyć.

Różnorodność gatunków roślin i zwierząt na Ziemi spadła przez ostatnie 35 lat o jedną trzecią (zgodnie z danymi Światowego Funduszu Ochrony Przyrody, 2008). Słowacja, jako niewielkie państwo w sercu Europy, opływa w bogactwo różnych gatunków organizmów i ich rodzin, dlatego też stanowi skarbiec europejskiej bioróżnorodności. Rozwój różnorodności gatunków nie jest jednak nawet w naszym kraju zachwycający. Zgodnie z danymi statystycznymi w roku 2006 na Słowacji zagrożonych było 38% porostów, 54,6% mchów 42,6% wyższych gatunków roślin, 49,1% mięczaków, 45,2% pająków, 57% ryb, 100% płazów, 96,1% gadów, 55,3% ptaków wijących gniazda na Słowacji i 75,6% ssaków⁴. Jako chrześcijanie nie powinniśmy pozostawać obojętni na taki trend ograniczania bioróżnorodności.

Rośliny ani zwierzęta nie mogą żyć bez odpowiedniego środowiska, tj. bez biotopu, i jeśli zależy nam na tym, aby wszystkie gatunki stworzone przez Boga zachowały się w jak największej różnorodności, należy je chronić i stwarzać im takie odpowiednie biotopy. Naszym obowiązkiem jest zachować długotrwałe budowaną sieć specjalnych i chronionych terenów na Słowacji, które są gwarancją przeżycia różnych gatunków organizmów i nie mogą być dewastowane przy okazji osiągnięcia interesów ekonomicznych. Bioróżnorodność należy utrzymywać również w gminach poprzez zachowanie pierwotnych i stwarzanie zastępczych biotopów, które staną się azylem dla wielu rodzajów roślin i zwierząt.

4 „Enviromagazín” [*Magazyn środowiskowy*], rocz. 13, 2008, nr 3, s. 5.

W praktyce oznacza to respektowanie potrzeby zachowania bioróżnorodności, ochrony i tworzenia naturalnych biotopów przy okazji każdej ludzkiej działalności. Przy gospodarowaniu na ziemi i w lesie, przy budowie i przebudowie budynków i przy okazji jakichkolwiek ingerencji w środowisko naturalne należy dotrzymywać zasad środowiskowych i podejmować odpowiednie środki. Praktycznym przykładem może być ocieplanie budynków z organizowaniem jednocześnie kryjówek dla nietoperzy lub gniazd dla jaskółek i jerzyków, z których każdy jeden dziennie jest w stanie wyłapać 3000 sztuk owadów, włącznie z komarami. Kolejną konkretną instrukcją jest wydzielanie w ramach ogrodów i gospodarstw rolnych terenów, których się nie uprawia (np. miedze), gdzie mogą egzystować nawet pierwotne gatunki roślin i zwierząt. Unia Europejska w ramach swojego programu Natura 2000 stwarza warunki i środki na rekompensatę ograniczeń spowodowanych ochroną przyrody dla prywatnych właścicieli pól, o które należy się ubiegać we właściwych urzędach na Słowacji. Istotne jest zintegrować potrzeby ludzi z zachowaniem stworzenia w całej jego okazałości.

ES KBS jest żywo zainteresowana i wspiera inicjatywę Roku Różnorodności Biologicznej i wzywa wszystkich chrześcijan, żeby również w praktyce czerpali z zasobów swojej wiary i aktywnie brali udział w działaniach na rzecz zachowania bioróżnorodności stworzenia w jego pełnej krasie.

Pierwsze oświadczenie ES KBS wydane 18 maja 2016, które wychodzi w ramach Inicjatywy *Laudato si'* pod tytułem *Dosyć kultury wyrzucania – wezwanie do odpowiedzialnego gospodarowania odpadami*. Oświadczenie ES KBS dotyczące odpowiedzialnego gospodarowania odpadami jest udostępnione na stronie internetowej enviro.kbs.sk. Jego konsultantem naukowym jest inż. Daniel Lešínský.

Inicjatywa *Laudato si'* dla Słowacji.

Kiedy po raz ostatni trzymaliście w ręce jakieś śmieci? Przed godziną, dwiema, z pewnością nie dalej niż przed paroma godzinami. Odpady są naszym codziennym towarzyszem, w większości przypadków nie zastanawiamy się nad nimi, trafiają do kosza. Przy czym za każdym śmieciem stoi element przyrody i każdy jeden odpad, czy to papier, plastik, czy też bateria, zawiera ogromną ilość materiału i energii. Dlatego do wspólnego kubła na zmieszane odpady komunalne powinno trafiać jak najmniej odpadów, ale zerknięcie do kontenerów znajdujących się na naszych osiedlach o tym nie świadczy. Przy czym nawet ponad 80% odpadów potrafimy wysegregować!

Kościół coraz bardziej uświadamia sobie istotę tematu ochrony środowiska naturalnego i odpadów. W swojej, dziś już nawet między niechrześcijanami, sławnej encyklice o ochronie wspólnego domu *Laudato si'* (Bądź pochwalony) papież Franciszek krytycznie podchodzi do takich zjawisk definiujących nasze codzienne życie, jak konsumpcjonizm, odpady, kultura wyrzucania itp.: „Nasz dom, Ziemia, zdaje się stawać coraz bardziej ogromnym składem nieczystości. W wielu częściach świata osoby w podeszłym wieku z nostalgią wspominają krajobrazy z przeszłości, które obecnie są zasypane śmieciami. Wiemy również, że marnotrawstwu ulega niemal jedna trzecia produkowanej żywności, a żywność, którą się wyrzuca, jest niejako żywnością kradzioną ze stołu ubogich”⁵. Ten przytłaczający stan rzeczy coraz bardziej odczuwamy również u nas, na Słowacji, i towarzyszy temu rozgoryczenie, że również w naszej przyrodzie obserwujemy coraz więcej niepodlegających rozkładowi odpadów. Istota kultury wyrzucania nie istnieje poza nami, ona zaczyna się w naszych codziennych decyzjach i każdy z nas może przy tym stwierdzeniu nieskromnie się uśmiechnąć. Co należy zrobić? Należy zacząć tu i teraz przyjmując postawę polegającą na tym, że również ja osobiście chcę jak najbardziej zbliżyć się do doskonałego ekosystemu stworzenia obejmującego 100% recyklingu, tj. do systemu bez odpadów. Wystarczy trzymać się niektórych zasad odpowiedzialnego gospodarowania odpadami u siebie w domu, w szkole, w pracy czy też w parafii:

1. Zapobiegam powstawaniu odpadów – działam tak, aby w miarę możliwości odpadów nie produkować, np.: kompostuję bioodpady, piję wodę z wodociągów lub ze źródła; kupuję tylko to, czego faktycznie potrzebuję, na zakupach używam własnych woreczków i toreb; tam, gdzie to możliwe, wykorzystuję opakowania zwrotne, unikam opakowań jednorazowych; preferuję podarunki, których z czasem nie wyrzucę – wycieczka, koncert, widowisko sportowe, teatr, jazda konna, dobre ciasto domowe itd.

2. Wykorzystuję ponownie to, co może być wykorzystane przez bliskich, poprzez obdarowywanie lub pożyczanie, przez sprzedaż na bazarze, w second-handzie, centrum ponownego wykorzystania, serwisy naprawcze, preferuję rzeczy trwałe i możliwe do naprawienia niż rzeczy jednorazowe, wśród przyjaciół czy też w społeczności udostępniam książki, CD/DVD, zabawki, urządzenia domowe lub sportowe itp.

5 Franciszek, Enc. *Laudato si. W trosce o wspólny dom*, 14.05.2015, n. 21. 50.

3. Wszystkie powstałe odpady segreguję, na bieżąco w gminach prowadzi się zbiórkę odpadów segregowanych, począwszy od plastików, przez papier, szkło, metal, ewentualnie VKM (opakowania wielomateriałowe – tzw. „te-trapaki”) i bioodpady. Baterie, żarówki i świetlówki są odbierane w sklepach, opony w serwisach oponiarskich, przeterminowane leki w aptekach, a sprzęt elektroniczny w sklepach elektro... Każda gmina powinna mieć zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa wprowadzony system segregacji odpadów wraz z tzw. punktem selektywnej zbiórki odpadów. Jeśli nie macie możliwości segregacji w domu lub pracy – zgłóście się do gminy po kontenery, ewentualnie kolorowe worki na poszczególne materiały. Segregacja większości materiałów (papier, plastik, szkło...) powinna być, począwszy od 1 lipca 2016 dla gminy bezpłatna, koszty będą ponosić organizacje odpowiedzialności producentów.

4. Z artykułami spożywczymi postępuję w taki sposób, żebym nie musiał ich wyrzucać – uważny wybór produktów podczas zakupów, przetwarzanie, odpowiednia porcja, odpowiednie przechowywanie, ewentualnie podzielenie.

5. Odpadów w żadnym wypadku nie spalam ani nie wyrzucam do lasu. Te zasady powinny nam pomóc obniżyć produkcję nadwyżki odpadów komunalnych, które kończą na składowiskach odpadów na Słowacji z ilości średnio 330 kg (!) na mieszkańca na rok do poniżej 50 kg. Prawidłową segregacją wspieramy przemysł recyklingowy, pomagamy w ten sposób stwarzać stałe stanowiska pracy, zwiększamy samowystarczalność materiałową Słowacji, która dziś zależy od dostaw materiałów i energii. W chwili obecnej na Słowacji składujemy do 80% odpadów komunalnych, przy czym do recyklingu, ewentualnie innego użycia, nadawałoby się ponad 85% z nich.

W tym miejscu wzywamy również właściwe organy administracji państwowej i samorządowej, aby ułatwiały mieszkańcom możliwość prowadzenia selektywnej zbiórki odpadów i poszukiwały możliwości ich dalszego motywowania. Zacznijmy już dziś – w domu, w pracy, w szkole, w parafii czy lokalnej społeczności i nie bójmy się podążać przykładem samych siebie, naszych bliskich, kolegów itp. Bóg Stwórca się nam za to odwdzięczy materialnie i duchowo.

Drugie oświadczenie ES KBS opublikowane 29 XII 2016 dotyczyło odpowiedzialnej postawy wobec przyrody i otoczenia i nosi nazwę: *Dbajmy o przyrodę i otoczenie – o nasz wspólny dom*.

Inicjatywa *Laudato si'* dla Słowacji

Dbajmy o przyrodę i otoczenie – o nasz wspólny dom! Papież Franciszek w encyklice *Laudato si'* o dbaniu o nasz wspólny dom, wykorzystując zasoby pozostawione przez poprzednich papieży, licznych naukowców, filozofów, teologów i organizacje społeczne, które wzbogacają myślenie ludzi w tym kierunku, wskazuje na grzechy ludzkości przeciwko dziełu Stwórcy popełniane poprzez nadmierne wykorzystywanie środowiska naturalnego w zakresie globalnym, jak i lokalnym, wskazuje ich przyczyny i jednoznacznie wzywa do zjednoczenia całej rodziny ludzkiej w dążeniu do osiągnięcia dającego się podtrzymać stanu środowiska naturalnego, czyli dobrego stanu naszego wspólnego domu.

Słowacja jest krajem obdarzonym różnorodną i piękną przyrodą, w którym poprzez tradycyjne zajęcia człowieka (górnictwo, hutnictwo, rolnictwo, leśnictwo, pasterstwo itp.) uformowała się barwna kraina, typowa dla poszczególnych regionów. Pierwotna naturalna kraina zmieniła się w krainę kultury, niestety często na niekorzyść dla stosunków panujących w przyrodzie. Człowiek często w stosunku do przyrody postępuje niezgodnie z planem Bożym, jako suwerenny władca, nie zważając na konieczność zachowania jej stałej funkcjonalności.

Wielkim bogactwem naturalnym Słowacji są bogate źródła wody pitnej, które niestety się marnują. Wskutek nadmiernego chemicznego nawożenia ziemi rolnej w przeszłości doszło w wielu miejscach do przedostania się substancji szkodliwych do wód podziemnych, przez co wiele źródeł i studni stało się bezużytecznymi. Dochodzi też do zanieczyszczania rzek i potoków nie tylko odpadami, ale też ściekami, co z kolei powoduje zagładę wśród zwierząt wodnych. Problemem jest też przegradzanie cieków wodnych elektrowniami wodnymi, które stanowią barierę migracyjną dla zwierząt wodnych. Cieki wodne poprzez modernizacje regulacyjne utraciły swój naturalny charakter i zniknęły istotne mokradła.

Do zanieczyszczania powietrza przyczyniają się zarówno źródła lokalne, jak i migracje atmosferyczne ze źródeł oddalonych. Sytuacja ta staje się krytyczna zwłaszcza w bezpośrednim otoczeniu zakładów przemysłowych, zlokalizowanych w dużych aglomeracjach i w okolicach arterii komunikacyjnych.

Zanieczyszczanie powietrza wpływa na globalne zmiany klimatu, które przejawiają się ekstremalnymi zmianami pogody.

Nie szanujemy sobie nawet ziemi rolnej, której z jednej strony ubywa z powodu poszerzających się siedlisk, korytarzy komunikacyjnych i powstających parków przemysłowych, z drugiej zaś strony wskutek porzucania roli znaczna połać ziemi pozostaje niewykorzystana, zarasta i sukcesywnie zamienia się w las. Ponad 40% powierzchni Słowacji pokrywają lasy, które są nie tylko tworzone przez człowieka, ale też powstałe w sposób pierwotny, z pozostałościami lasów naturalnych. Lasy coraz częściej cierpią z powodu różnych rodzajów klęsk żywiołowych. Również gospodarka leśna oczekuje przemyślanej ekologizacji.

Zmiany poszczególnych elementów krajobrazu automatycznie wywołują zmiany całej struktury krajobrazu, która oddala się od tradycyjnej, włącznie z ogólnym obrazem. W wielu miejscach krajobraz niszczą nielegalne składowiska odpadów, do czego dochodzą jeszcze skażenia ekologiczne. Nadmierna produkcja odpadów wymaga ich dokładnej segregacji i wtórnego wykorzystania.

Mimo tego, że na Słowacji mamy 9 parków narodowych, 14 krajobrazowych obszarów chronionych, rozwinięty krajowy system terenów chronionych i system europejski, to ogólnie ogranicza się różnorodność biologiczna – bioróżnorodność. Wydaje się, że ochrona grup roślin i zwierząt nie jest wystarczająco skuteczna. Najbardziej surowy tryb ochrony bez ingerencji człowieka obowiązuje jedynie w 5. Stopniu ochrony na 2% obszaru Słowacji. Z drugiej strony dochodzi do niepożądanego „wzbogacania” przyrody i krajobrazu wskutek inwazyjnego rozplenięcia niepierwotnych gatunków roślin, które wypierają pierwotną vegetację, a niektóre ich gatunki są nawet niebezpieczne dla człowieka.

Wiele z globalnych problemów, o których wspomniał papież Franciszek w encyklice *Laudato si'*, istnieje również na gruncie słowackim. Obowiązkiem nas wszystkich jest zwracanie uwagi na ich przyczyny, podjęcie starań o ich rozwiązanie, włączanie się do działań ukierunkowanych na wsparcie utrzymania życia jako wspólnego dobra. Nawet pozorna drobnostka wykonana na rzecz ochrony środowiska naturalnego ma znaczenie dla procesu poprawy dbania o nasz wspólny dom.

Trzecie oświadczenie ES KBS opublikowane w czerwcu 2017 pod tytułem: *Zachęcenie chrześcijan do pozytywnego i odpowiedzialnego stosunku do stworzenia*.

Inicjatywa *Laudato si'* dla Słowacji

Definitywny cel życia człowieka na ziemi to niebo – życie wieczne w Królestwie Niebieskim, przecież dużą część życia przeżywa na ziemi i nie może pozostać obojętny na jego stosunek do otaczającego świata. W szczególności jest to wiążące dla chrześcijan, którzy pouczeni przez Jezusa Chrystusa (poprzez objawienia Boże) wiedzą, że tutaj na ziemi mają tymczasowy pobyt, a ich ostateczna ojczyzna znajduje się w niebie. Na przestrzeni wieków wyrosło również wśród chrześcijan niewłaściwe przeświadczenie, że postawa człowieka w stosunku do stworzenia może być dowolna, szczególnie w stosunku do innych form życia niż ludzka, i nie ma w tym żadnego problemu natury moralnej.

Kryzys ekologiczny kilku ostatnich dziesięcioleci, który przejawia się wymieraniem gatunków roślin i zwierząt, wzburzył sumienia wielu. Ojciec Święty Franciszek w encyklice *Laudato si'* mówi: „Każdego roku znikają tysiące gatunków roślin i zwierząt, których nie będziemy już mogli poznać, których nie będą już mogły zobaczyć nasze dzieci, gatunków utraconych na zawsze. Zdecydowana większość ginie z przyczyn związanych z jakimś ludzkim działaniem”⁶.

Św. Jan Paweł II w Orędziu na Światowy Dzień Pokoju w 1990 napisał: „Chrześcijanie szczególnie uświadamiają sobie, że ich role w ramach całego stworzenia, ich obowiązki w stosunku do przyrody i Stwórcy są częścią ich wiary”⁷. Papież Franciszek przypomina: „Wynika stąd, że prawodawstwo biblijne stanowczo proponuje człowiekowi różne przepisy odnoszące się nie tylko do innych ludzi, ale także do innych istot żywych: «Jeśli zobaczysz, że osioł twego brata albo wół jego upadł na drodze – nie odwrócisz się od nich, ale z nim razem je podniesiesz. Jeśli napotkasz przed sobą na drodze, na drzewie lub na ziemi gniazdo ptaka z pisklętami lub jajkami wysiadywanymi przez matkę, nie zabierzesz matki z pisklętami» (Pwt 22, 4. 6). Podobnie odpoczynek

6 Tamże, n. 33.

7 Jan Paweł II, *Pokój z Bogiem Stwórcą – pokój z całym stworzeniem*, Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju 1990 r., w: Jan Paweł II, *Dziela zebrane t. IV Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i bulle, Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., M, Kraków 2007, n. 15.

siódmego dnia proponowany jest nie tylko dla ludzi, ale także «aby odpoczęły twój wół i osioł» (Wj 23, 12). W ten sposób dostrzegamy, że Biblia nie daje podstaw do despotycznego antropocentryzmu, nieinteresującego się innymi stworzeniami⁸.

Jako chrześcijanie, powinniśmy szanować przyrodę, rośliny i zwierzęta w niej żyjące, tak samo jak sztucznie hodowane rośliny i udomowione zwierzęta. Powinniśmy respektować ich ekologiczne potrzeby, a w przypadku zwierząt również ich potrzeby dotyczące ich oporządkowania. Człowiek już od dawna, w szczególności, zwierzęta zniewala, zamiast respektować ich potrzeby i utrzymywać harmonijny stosunek z nimi. A Ojciec Święty pisze dalej: „Kościół nie mówi dziś, upraszczając, że inne stworzenia są całkowicie podporządkowane dobru człowieka, jak gdyby nie miały one wartości samej w sobie i jakbyśmy mogli nimi dysponować do woli”. „Każde stworzenie posiada swoją własną dobroć i doskonałość [...] Różne stworzenia, w ich własnym bycie, odzwierciedlają, każde na swój sposób, jakiś promień nieskończonej mądrości i dobroci Boga. Z tego powodu człowiek powinien szanować dobroć każdego stworzenia, by unikać nieuporządkowanego wykorzystania rzeczy⁹”.

Istoty żywe, które nas otaczają, nie są tylko chwilowym błyskiem życia, który z czasem definitywnie zaniknie, ale przeciwnie – będą miały po wsze czasy miejsce w nowym niebie i w nowej ziemi, kiedy Jezus, nasz Zbawca, wprowadzi Swoje Królestwo. Ojciec Święty Franciszek mówi o tym: „W ten sposób dodajemy kolejny argument, aby odrzucić wszelkie despotyczne i nieodpowiedzialne panowanie człowieka nad innymi stworzeniami. My sami nie jesteśmy ostatecznym celem wszystkich innych stworzeń. Wszystkie zmierzają wraz z nami i przez nas ku ostatecznemu kresowi, jakim jest Bóg w transcendentnej pełni, gdzie zmartwychwstały Chrystus wszystko ogarnia i oświeca¹⁰. Jest to echo słów św. Pawła Apostoła z Listu do Rzymian: „Stworzenie bowiem zostało poddane marność – nie z własnej chęci, ale ze względu na Tego, który je poddał – w nadziei, że również i ono zostanie wyzwolone z niewoli zepsucia, by uczestniczyć w wolności i chwale dzieci Bożych” (Rz 8, 20–21).

Gloryfikacja stworzenia przez zmartwychwstałego Chrystusa jest dla chrześcijanina najważniejszym powodem do przybrania humanitarnej postawy w stosunku do wszystkich istot żywych. Zachęcamy chrześcijan do tego,

8 Franciszek, *Laudato si'*, dz. cyt., n. 68.

9 Tamże, n. 69.

10 Tamże, n. 83.

aby szacunek i respekt do stworzenia przejawiali pozytywnym, odpowiedzialnym podejściem, pobożnymi modlitwami i dobrymi uczynkami.

Czwarte oświadczenie ES KBS wydane 20 II 2017 dotyczyło wody i nosi tytuł: *Woda to błogosławieństwo Boże – chrońmy wodę dla wszystkich!*

Woda – godna podziwu i cudowna ciecz. Pod względem chemicznym bardzo prosta mieszanina, składająca się z wodoru i tlenu, a mimo to stale zaskakuje swoimi właściwościami naukowców i laików. Niektóre z tych właściwości nie są do chwili obecnej wystarczająco znane i dla ludzi są po prostu cudowne. Woda od niepamiętnych czasów fascynowała ludzi. I nie bez powodu, pokrywa bowiem 71% kuli ziemskiej i stanowi zawartość 65% ciała ludzkiego. Jest niezbędna dla życia, odgrywa rolę w każdym procesie, który zachodzi w roślinach, zwierzętach oraz również w przyrodzie nieożywionej. Odświeża nas i pomaga nam, aby nasze ciało funkcjonowało we właściwy sposób. Z tych i jeszcze innych powodów ta oto prosta substancja pod względem życiowym odgrywa istotną rolę w każdym społeczeństwie. Dzięki swoim trzem stanom skupienia. Stwarza równowagę dla całej naszej planety. Ludzie zawsze ją szanowali i niezmiernie ją sobie cenili.

Zapasy wody na Ziemi uzupełniają się dzięki efektywnemu systemowi, który tutaj działa. Prawie każda kropla wody, którą zużyjemy, odnajdzie swoją drogę do oceanów. Wskutek działania Słońca wyparuje, po czym wraca na Ziemię w postaci deszczu. Tę samą wodę wykorzystujemy ponownie, a potem jeszcze raz. Ten godny uwagi proces opisany jest w Biblii: „Wszystkie rzeki płyną do morza, a morze wcale nie wzbiera; do miejsca, do którego rzeki płyną, zdążają one bezustannie” (Koh 1, 7). Obieg wody to cud stworzenia!

Z uwagi na to, jak ważna jest woda dla życia i w jaki cudowny sposób jest nam zapewniana, nie powinien nas zaskoczyć fakt, że w Biblii wspomina się ją ponad 700 razy. W Biblii poszczególne właściwości wody – przede wszystkim jej zdolność do podtrzymywania życia i oczyszczania – często wykorzystywane są do opisywania wartości duchowych (Por. Iz 58, 11; J 4, 14). Wcześniej poprzez kapłana lub diakona woda chrzci dzieci, wyraża się poprzez nią modlitwę nad chrzcielnicą. Uprasza się w niej Ducha Świętego, aby jego siła zstąpiła również na dzieci, które zostaną ochrzczone. Ta wspaniała modlitwa mówi o sposobach, w jaki Bóg wykorzystywał wodę w historii zbawienia. Na koniec mówi się o tym, że woda przez chrzest obmywa z grzechów i przynosi nowe życie. Dlatego też na początku modlitwy znajdziemy następujące

zdanie: „Duch Twój już na początku stworzenia unosił się nad wodami, tak więc woda już wtedy miała możliwość uświęcać”.

Zapasy wody na Słowacji są aktualnie w wystarczającej ilości. Dzięki stosunkowo zrównoważonej ilości pozostałych elementów krajobrazu, w szczególności lasów, mamy wody pod dostatkiem, wody, która ma smak i zdolność do samooczyszczania się. Dzięki geomorfologicznym właściwościom naszego regionu mamy odpowiednią różnorodność ekosystemów ze stosunkowo wysokim udziałem lasów (do 42%), jak również innych stabilizujących elementów krajobrazu, jakimi są pastwiska, łąki. Jednak ilość wody gruntowej dobrej jakości spada również u nas. Teren Słowacji połączony jest ciekami, które przypominają system naczyń krwionośnych i włosowatych ciała ludzkiego podtrzymujących intensywne życie. Ich całkowita długość przekracza 44 tys. kilometrów. Te naczynia włosowate przechodzą przez przemysłowy, rolniczy i zamieszkały teren, który je niszczy. Istotnym faktem jest racjonalne wykorzystanie wody i w tym możemy dopatrzeć się ogromnej rezerwy.

Stan wody w niektórych częściach świata jest alarmujący i to nie tylko ze względu na jakość, ale też na jej ilość. Wiąże się to też ze zwiększającą się ilością ludności i nieograniczonym zużyciem, na niektórych bogatych terenach przekracza 1 tys. litrów dziennie. Procesy przyrodnicze, które zapewniały obieg wody, nie mogą udostępnić wystarczającej jej ilości dla wszystkich mieszkańców Ziemi i będą ograniczać zdolności do przeżycia ludności. Wraz ze zmienioną reprezentacją elementów krajobrazu zdolności kumulacyjne otoczenia będą się zmniejszać. Dzisiejsze wskaźniki wskazują na tendencję wyczerpywania się źródeł naturalnych, w szczególności wód gruntowych. W niektórych częściach Słowacki, głównie na Nizinie Wschodniosłowackiej, przez ostatnie 30 lat ich poziom spadł przynajmniej o 5 metrów.

W encyklice *Laudato si'* papież Franciszek przypomina: „Zapominamy, że my sami jesteśmy z prochu ziemi (por. Rdz 2, 7). Nasze własne ciało zbudowane jest z pierwiastków naszej planety, jej powietrze pozwala nam oddychać, a jej woda ożywia nas i odnawia. Nic ze spraw tego świata nie jest nam obojętne”¹¹.

Co możemy zrobić w celu ochrony wody my sami, w naszym życiu codziennym? Zachowywać się rozważnie, z dbałością, odpowiedzialnie w stosunku

11 Tamże, n. 3.

do źródeł wody, nie zanieczyszczać odpadami przyrody, okolic cieków wodnych, źródeł, ujęć wody, oszczędzać wodę pitną, gromadzić deszczówkę do podlewania ogrodów, wychowywać dzieci w duchu szacunku do wody jako do daru Bożego.

Zdaniem papieża Franciszka woda jest kwestią pierwszorzędną, ponieważ jest niezastąpiona dla życia ludzkiego i do utrzymywania lądowych i wodnych ekosystemów. Dostępność wody była przez dłuższy czas konstatacją, ale dziś w wielu licznych miejscach popyt przewyższa podaż, co z perspektywy krótkoterminowej i długoterminowej ma istotne skutki. Na wielu obszarach Ziemi istnieje tendencja do prywatyzowania źródeł wody i zamieniania ich na towar, który podlega regułom rynku. W rzeczywistości dostęp do pitnej i odpowiedniej pod względem zdrowotnym wody jest zasadniczym, podstawowym i uniwersalnym prawem człowieka, ponieważ od niego zależy przeżycie ludzi, a więc jest to warunek do właściwego stosowania pozostałych praw człowieka.

Stanowisko papieża Franciszka jest bardzo aktualne dla Słowacji. Wzywamy zatem władze państwowe i samorządowe, aby w swoich postanowieniach i działaniach chroniły źródła wody, przyjmowały i wdrażały środki zmierzające do zatrzymywania wody w naturze i utrzymywały dostępność wody pitnej dla obywateli jako realizację podstawowego prawa człowieka.

„Kiedy z naciskiem mówimy, że człowiek jest obrazem Boga, to nie powinniśmy zapominać, że każde stworzenie ma określoną funkcję i żadne nie jest zbędne. Cały materialny wszechświat jest językiem miłości Boga, Jego bezgranicznej miłości względem nas. Gleba, woda, góry, wszystko jest wyrazem czułości Boga”, mówi papież Franciszek w encyklice¹².

Nie zapominajmy o tym, że woda jest wyrazem Bożej czułości i chrońmy ją dla wszystkich!

I kolejne, póki co ostatnie, **piąte oświadczenie** ES KBS dotyczące zmian klimatycznych, które opublikowaliśmy 4 października 2019 pod tytułem: *Wspólnie za stworzenie*.

ES KBS dołącza się do głosów, które zwracają uwagę na zmiany klimatyczne i ostrzegają przed ich negatywnymi skutkami, na wyraźne ograniczenie

12 Tamże, n. 84.

różnorodności biologicznej, na rozwój kultury konsumpcjonizmu i wyrzucania, w której rzecz czy pożytek to więcej niż stosunek. My, ludzie, jako wolne i rozumujące istoty, jesteśmy odpowiedzialni za ten rozwój, za swoją postawę w stosunku do pozostałych, także przyszłych pokoleń, jak i do przyrody i otaczającego nas środowiska naturalnego.

Papież Franciszek w swojej encyklice dotyczącej naszego wspólnego domu *Laudato si'* pisze: „Wielu z tych, którzy mają więcej środków oraz władzy gospodarczej i politycznej, zdaje się koncentrować głównie na maskowaniu problemów lub ukrywaniu objawów, starając się jedynie o ograniczenie negatywnych skutków zmian klimatycznych. Wiele jednak symptomów wskazuje, że skutki te mogą być coraz gorsze, jeśli będziemy kontynuować aktualne modele produkcji i konsumpcji. Dlatego pilne i konieczne stało się prowadzenie takiej polityki, aby w nadchodzących latach emisja dwutlenku węgla i innych gazów zanieczyszczających została drastycznie zmniejszona, zastępując na przykład paliwa kopalne i rozwijając odnawialne źródła energii”. I dalej dodaje, że można obserwować pewną, ale niewystarczającą poprawę: „Niemniej w niektórych krajach osiągnięto postęp, który zaczyna być znaczący, choć nie jest on jeszcze wystarczająco zaawansowany”¹³.

Możliwości są realne. Dlatego też wzywamy wszystkich ludzi dobrej woli do aktywnego podejścia do rozwiązywania tych wspólnych problemów. W codziennym życiu preferujemy dobrowolną skromność, transport niskoemisyjny, odnawialne źródła energii, zapobiegamy powstawaniu odpadów, konsumujemy przede wszystkim lokalne i sezonowe potrawy, chronimy źródła wody i naturalne ekosystemy.

Żyjmy tak, aby również nasze dzieci i kolejne pokolenia mogły cieszyć się z piękną przyrody i dobrych stosunków międzyludzkich. Jedynie wspólnymi siłami możemy ochronić stworzenie Boże, które nas otacza. Nie można zatem chronić życia ludzkiego bez jednoczesnej ochrony środowiska, w którym ono istnieje i bytuje.

ES KBS w dniach 25 i 26 maja 2018 w Lutynie zorganizowała międzynarodową specjalistyczną konferencję i wydarzenie skierowane dla rodzin, a dotyczące edukacji ekologicznej ukierunkowane na ochronę stworzenia – przyrody i środowiska naturalnego w życiu zwykłego chrześcijanina. Odbywało się to pod

13 Tamże, n. 26.

patronatem arcybiskupa Preszowa, przewodniczącego ES KBS Jego Eminencji Jana Babjaka SJ, metropolity arcybiskupa preszowskiego.

W Bańskiej Bystrzycy dnia 19 VI 2017 odbyło się posiedzenie robocze Podkomisji ds. Środowiska Konferencji Biskupów Słowacji (ES KBS). Prowadził je jej przewodniczący – arcybiskup preszowski, metropolita, Jego Eminencja Ján Babjak SJ.

Podkomisja w roku 2016 w ramach inicjatywy „Laudato si’ dla Słowacji”, bazującej na encyklice papieża Franciszka, opracowała cztery oświadczenia, które dotyczą odpowiedzialnej gospodarki odpadami, odpowiedzialnego stosunku do ziemi, przyrody i wody.

Członkowie Podkomisji opracowali dwadzieścia artykułów do metropolitalnego czasopisma Kościoła Grekokatolickiego „Słowo”, opublikowali też inne teksty, uczestniczyli w konferencjach, seminariach i innych przedsięwzięciach na Słowacji i za granicą. ES KBS zajmowała się również treścią pozostałych oświadczeń dotyczących tematów związanych ze środowiskiem naturalnym, które zamierza wydawać w kolejnych latach, z edukacją ekologiczną, dotyczącą zanieczyszczenia powietrza, ale przede wszystkim zajmowała się opracowaniem oświadczenia o lasach, jako wezwania do „przystopowania” na rzecz możliwej do utrzymania na odpowiednim poziomie gospodarki leśnej na Słowacji.

Członkowie ES KBS dyskutowali również o możliwościach wsparcia ekologicznej uprawy roślin, hodowli zwierząt i produkcji zdrowej żywności na Słowacji, o odpowiedzialnym podejściu do rolnictwa, o zatrzymywaniu ludzi na wsi, o imporcie artykułów spożywczych i samowystarczalności, o ziemi, która powinna wyżywić wszystkich, o łańcuchach handlowych i zasadach rynku, o kwestii „transport samochodowy czy ziemia rolna?”.

Na stronie internetowej ES KBS możecie w szczegółach zapoznać się z pracami z posiedzeń wspomnianej Podkomisji i o jej oświadczeniach.

Oświadczenia Podkomisji:

1. Wspólnie za stworzenie (2019)

Oświadczenie Podkomisji ds. Środowiska na dzień św. Franciszka z Asyżu, patrona ekologii. Podkomisja ds. Środowiska Konferencji Biskupów Słowacji dołącza się do głosów, które zwracają uwagę na zmiany klimatyczne i ostrzegają przed ich negatywnymi następstwami, na wyraźne ograniczenie

różnorodności biologicznej, na rozwój kultury konsumpcjonizmu i wyrzucania, podczas gdy rzecz lub korzyść stanowią więcej niż stosunek. My, ludzie, jako istoty wolne i myślące jesteśmy za to odpowiedzialni...

2. Zachęcanie chrześcijan do pozytywnego i odpowiedzialnego stosunku do stworzenia (2017)

Inicjatywa *Laudato si'* dla Słowacji. Zachęcanie chrześcijan do pozytywnego i odpowiedzialnego stosunku do stworzenia. Chociaż definitywny cel życia człowieka na ziemi to niebo – życie wieczne w królestwie niebieskim, to przecież dużą część życia przeżywa na ziemi i nie może pozostać obojętny na swój stosunek do otaczającego świata. W szczególności jest to wiążące dla chrześcijan, którzy pouczeni przez Jezusa Chrystusa (poprzez objawienia Boże) wiedzą, że tutaj na ziemi mają tymczasowe...

3. Oświadczenie Podkomisji ds. Środowiska KBS dotyczące wody (2017)

Inicjatywa *Laudato si'* dla Słowacji. Woda to błogosławieństwo Boże – chrońmy wodę dla wszystkich! Woda – godna podziwu i cudowna ciecz. Pod względem chemicznym bardzo prosta mieszanina, składająca się z wodoru i tlenu, a mimo to stale zaskakuje swoimi właściwościami naukowców i laików. Niektóre z tych właściwości nie są do chwili obecnej wystarczająco znane i dla ludzi są po prostu cudowne. Woda od niepamiętnych czasów fascynowała ludzi. A nie...

4. O odpowiedzialnym stosunku do przyrody i otoczenia (2016)

Inicjatywa *Laudato si'* dla Słowacji. Dbajmy o przyrodę i otoczenie – o nasz wspólny dom! Papież Franciszek w encyklice *Laudato si'* o dbaniu o nasz wspólny dom, wykorzystując zasoby pozostawione przez poprzednich papieży, licznych naukowców, filozofów, teologów i organizacji społecznych, które wzbogacają myślenie ludzi w tym kierunku, wskazuje na grzechy ludzkości przeciwko dziełu Stwórcy popełniane poprzez nadmierne wykorzystywanie środowiska naturalnego...

5. O odpowiedzialnym stosunku do Ziemi (2016)

Inicjatywa *Laudato si'* dla Słowacji. Chrońmy i dbajmy o Ziemię! Bazując na rozważaniach papieża Franciszka, wydajemy następujące...

6. Dość kultury wyrzucania – do odpowiedzialnej gospodarki odpadami (2016)

Inicjatywa *Laudato si'* dla Słowacji. Dość kultury wyrzucania. Kiedy po raz ostatni trzymaliście w ręce jakieś śmieci? Przed godziną, dwiema, z pewnością nie dalej niż przed paroma godzinami. Odpady są naszym codziennym towarzyszem, w większości przypadków nie zastanawiamy się nad nimi, trafiają do kosza. Przy czym za każdym śmieciem stoi element przyrody i każdy jeden odpad, czy to papier, plastik, czy też bateria, zawiera ogromną ilość ...

7. Powrót na rolę może być dobrą drogą dla młodych i dla bezrobotnych (2014)

Wezwanie Podkomisji ds. Środowiska KBS na Dzień Stworzenia, 1 września 2014. Słowacja to piękny kraj z dużą częścią terenów rolniczych i dawną tradycją rolniczą. Mamy więc około 2 mln hektarów ziemi rolnej w bardzo różnorodnym mikroklimacie i o różnym rodzaju, od obszarów nizinnych aż po łańcuchy wysokogórskie. To predysponuje nas do produkcji barwnej palety płodów rolnych i hodowli różnych gatunków zwierząt gospodarczych. Słowacja była...

8. Potrzeba powrotu do żywej natury – do stworzenia (zachęta Podkomisji ds. Środowiska KBS na nowy rok 2013)

Ojciec Święty Benedykt XVI w Orędziu na Światowy Dzień Pokoju napisał: „Rodzina potrzebuje domu, odpowiedniego dla siebie środowiska, w którym będzie mogła kształtować własne relacje. Dla rodziny ludzkiej tym domem jest ziemia, środowisko, które Bóg Stwórca dał nam, abyśmy w nim żyli w sposób twórczy i odpowiedzialny”¹⁴. Chodzi o nas, o nasze rodziny, o ich zdrowie...

9. Na cmentarzach dajmy pierwszeństwo naturalnemu pięknu (2012)

Wezwanie Podkomisji ds. Środowiska Konferencji Biskupów Słowacji na miesiąc listopad. W związku ze zbliżającym się wspomnieniem wszystkich naszych zmarłych wielu z nas odwiedza cmentarze, aby uczcić pamięć o najbliższych i pomodlić się za zbawienie ich duszy. Tradycyjnym przejawem naszego szacunku jest upiększanie grobów kwiatami i palenie zniczy. Dajmy jednak pierwszeństwo naturalnemu pięknu żywych lub suszonych kwiatów...

14 Benedykt XVI, *Rodzina wspólnota pokoju*, Orędzie na LXI Światowy Dzień Pokoju 2008, n. 7.

10. Ochrona stworzenia, RIO+20 a my (2012)

Jeszcze tylko kilka dni, 20 VI 2012, rozpoczyna się w brazylijskim mieście Rio de Janeiro Konferencja ONZ, światowy zjazd przywódców poszczególnych państw na temat ustawicznie podtrzymywanego życia na Ziemi. Przedsięwzięcie o nazwie RIO+20 odbędzie się po 20 latach od pierwszego takiego spotkania w roku 1992. Przywódcy i przedstawiciele poszczególnych państw spotkają się, aby poszukać wspólnie drogi...

11. Oświadczenie Podkomisji ds. Środowiska KBS dotyczące rozwoju wsi na Słowacji (2011)

W wielu rejonach Słowacji obserwujemy starania o rozwój życia na wsi. Starania te przyjmujemy z wielką nadzieją i chcemy zachęcić wszystkich, wierzących, jak i niewierzących, aby przyczynili się do podniesienia jakości życia i do jego upiększenia w naszych gminach. Wyniki statystyk pokazują, że Słowacja jest krajem z przeważającym osadnictwem wiejskim. W porównaniu z sytuacją w innych państwach Europy...

12. Stanowisko Podkomisji ds. Środowiska KBS dotyczące Międzynarodowego Roku Lasów (2011)

W siedzibie ONZ w Nowym Yorku w lutym 2011 oficjalnie zainaugurowano Międzynarodowy Rok Lasów pod hasłem: Forest for People – Las dla ludzi. Na Słowacji hasło to uzupełnia druga część: People for Forest – Ludzie dla lasu. Celem tej inicjatywy jest zwiększenie świadomości i wsparcie utrzymania właściwej gospodarki leśnej, ochrony przyrody...

13. Oświadczenie Podkomisji ds. Środowiska KBS dotyczące problematyki środowiska naturalnego w mieście (2011)

Na terenie Słowacji powstawały pierwsze miasta jako centra handlowe i w XIII w. niektóre z nich otrzymały prawa wolnych miast. Powstawały one głównie przy ważnych drogach, grodach, siedzibie biskupa, ważnych brodach itp. Po najeździe Tatarów na Europę Środkową na nasze ziemie wchodziły osadnicy z niemieckich landów i zakładają kopalnie i zakłady rzemieślnicze.

14. Oświadczenie Podkomisji ds. Środowiska Konferencji Biskupów Słowacji dotyczące Międzynarodowego Roku Różnorodności Biologicznej (2010)

Celem Międzynarodowego Roku Różnorodności Biologicznej 2010, który został ogłoszony przez ONZ, było zwrócenie uwagi ludności naszej planety

na naturalne bogactwo, którym tutaj dysponujemy i pokazanie negatywnego rozwoju przejawiającego się w stałym ograniczaniu bioróżnorodności. Różnorodność biologiczna, tj. różnorodność ekosystemów, rodzajów i genetyczna różność organizmów żywych (zwierząt, roślin, grzybów itd.), ograniczana jest przede wszystkim z powodu negatywnych skutków ludzkiej działalności. Różnorodność stworzenia...

15. Chrońmy drzewa przy obiektach kościelnych (2005)

Drzewa są wyjątkową grupą organizmów w rodzinie roślin. Niektóre rośliny są prymitywne i nie posiadają ciała podzielonego na organy i stanowią ni mniej, ni więcej tylko kolonię komórek. Większość to jednak rośliny bardziej zorganizowane, z organami przeznaczonymi do pełnienia poszczególnych funkcji. Takie są również drzewa. Korzeń jest „głową”, korona „ciałem”, drzewo „szkieletem”, kambium i łyko „mięśniami” ze złożonym układem naczyń...

16. Wezwanie Podkomisji ds. Środowiska KBS do odpowiedzialnego podejścia do odpadów (2009)

Kiedy Pan Bóg za dnia przechadzał się po rajskim ogrodzie i zawołał do Adama „Gdzie jesteś?”, Adam był ukryty pomiędzy drzewami ogrodu, ponieważ bał się Boga, bo był nagi (por. Rdz 3, 8–9) Od tego tekstu biblijnego rozpoczynają się dwie niezaprzeczalne prawdy, a mianowicie takie, że rajski ogród z całym swoim stworzeniem jest cudowną świątynią Boga, w której znajdują się...

17. Konferencja Biskupów Słowacji na temat znęcania się nad zwierzętami (2004)

W mediach od czasu do czasu pojawiają się informacje dotyczące znęcania się nad zwierzętami przez człowieka i to nieraz bezpośrednio przez hodowcę – przedsiębiorcę. Zwierzęta są w takich przypadkach pozostawione na wolną śmierć z głodu z uwagi na trudną sytuację ekonomiczną hodowcy, umieszczane są w niewygodnych pomieszczeniach, ewentualnie przez długi okres czasu wystawiane są na nieprzyjazne warunki atmosferyczne. Takie podobne zachowania człowieka są niemoralne. Zwierzęta odczuwają ból, tak samo jak wygodę, dlatego brak uczuć człowieka w stosunku do tych stworzeń...

Publikacje ES KBS¹⁵

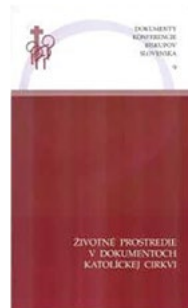
1. *Ochrona stworzenia w życiu chrześcijanina*. Almanach z konferencji, Lutina 25–26 maja 2018. Bratysława : Konferencja biskupów Słowacji, 2018.

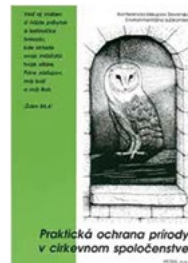
2. *Ziemia jako dar Boży i jej odpowiedzialne wykorzystywanie w dzisiejszym świecie*. Zbiór wykładów z konferencji o tej samej nazwie, która odbywała się w Lutinie 22–23 maja 2015. Prešov: Podkomisja ds. Środowiska KBS i Arcybiskupstwo Greckokatolickie, 2015.

3. *Środowisko naturalne w dokumentach Kościoła katolickiego*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2010.

4. *Praktyczna ochrona przyrody we wspólnocie kościelnej*. Prešov: Petra, 2007.

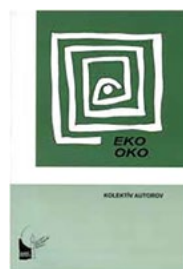

15 Wszystkie publikacje można ściągnąć w formacie pdf ze strony: http://enviro.kbs.sk/?page_id=50. Pierwsze strony okładki publikacji znajdują się w wersji słowackiej artykułu [przyp. Redakcji].

5. *Chronimy drzewa przy obiektach kościelnych*. Ulotka, 2005.

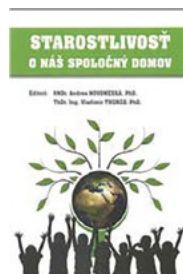
6. *EKO OKO. Katechezy dotyczące wychowania dla środowiska w ramach edukacji religijnej*. Banská Bystrica: Diecézne katechetické centrum, 2003.

7. *Chrześcijaństwo o stosunek człowieka do stworzenia*. Zbiór wykładów z konferencji o takiej samej nazwie, która odbyła się w Preszowie dnia 17 Października 2003. Prešov: Petra, 2003.

8. *W trosce o nasz wspólny dom*, Rzymskokatolicki Wydział Teologiczny, Uniwersytet Komeński, Bratysława 2017

Słowackie tłumaczenie niemieckiej publikacji dotyczącej ochrony przyrody przy kościołach i obiektach kościelnych przygotowuje do wydania Podkomisja ds. Środowiska działająca przy Konferencji Biskupów Słowacji, która 8 listopada 2019 roku odbyła się w Bańskiej Bystrzycy pod kierownictwem

swojego przewodniczącego, patriarchy preszowskiego Jego Eminencji Jána Babjaka. W programie obrad znalazły się stanowiska i komentarze do nauk Magisterium Kościoła o problematyce ekologicznej, które miały być wydane w roku 2007. Jak poinformował członek Podkomisji Milan Lichý, uczestniczący w niej specjaliści z dziedziny ochrony środowiska dyskutowali również na temat brzmienia tekstu programu Chrześcijaństwo i stworzenie w trzecim tysiącleciu. Podkomisja oprócz tego zajmowała się konkretnymi przypadkami zanieczyszczenia środowiska naturalnego, które jest efektem niewłaściwego wykorzystywania osadów przemysłowych do nawożenia gleby w gminie Prestavky i w innych gminach na Słowacji.

Nazwa artykułu	Data wydania	Serwis
Oświadczenie Podkomisji ds. Środowiska KBS dotyczące zmian klimatycznych	04.10.2019	DOM
Podkomisja ds. Środowiska przygotowała konferencję i akcję edukacji ekologicznej	30.05.2018	DOM
W Bańskiej Bystrzycy odbyło się posiedzenie robocze Podkomisji ds. Środowiska KBS	19.06.2017	DOM
Podkomisja ds. Środowiska wydała oświadczenie „Woda to błogosławieństwo Boże”	20.02.2017	DOM
Podkomisja ds. Środowiska wydała oświadczenie dotyczące stosunku do przyrody i otoczenia	30.12.2016	DOM
Przedstawiciele Podkomisji ds. Środowiska KBS uczestniczyli w konferencji w Užhorodzie	14.10.2016	ZAH
W Bańskiej Bystrzycy spotkali się członkowie Podkomisji ds. Środowiska	12.09.2016	DOM
Podkomisja KBS wydała oświadczenie „Dość kultury wyrzucania!”	18.05.2016	DOM
Podkomisja ds. Środowiska KBS na posiedzeniu w Bańskiej Bystrzycy	06.04.2016	DOM
Podkomisja ds. Środowiska KBS spotkała się na rokowaniach w Bańskiej Bystrzycy	16.09.2015	DOM

Nazwa artykułu	Data wydania	Serwis
Podkomisja ds. Środowiska organizuje konferencję na temat wykorzystywania Ziemi	25.02.2015	DOM
Podkomisja ds. Środowiska KBS debatowała o konferencji „Ziemia jako dar Boży”	22.01.2015	DOM
Na temat ziemi prowadziła rokowania w Bańskiej Bystrzycy Podkomisja ds. Środowiska KBS	06.10.2014	DOM
Podkomisja ds. Środowiska KBS odbyła posiedzenie w Bańskiej Bystrzycy	09.05.2013	DOM
Członkowie Podkomisji ds. Środowiska prowadzili rokowania w Bańskiej Bystrzycy	28.09.2012	DOM
Podkomisja ds. Środowiska KBS odbyła posiedzenie w Bańskiej Bystrzycy	06.06.2012	DOM
Ponowne posiedzenie Podkomisji ds. Środowiska KBS	07.07.2010	DOM
Oświadczenie Podkomisji ds. Środowiska Konferencji Biskupów Słowacji	02.07.2010	DOM
W Bańskiej Bystrzycy prowadziła rokowania Podkomisja ds. Środowiska KBS	28.05.2010	DOM
Posiedzenie Podkomisji ds. Środowiska przy KBS	03.12.2007	DOM
W Bańskiej Bystrzycy spotkała się Podkomisja ds. Środowiska KBS	23.04.2007	DOM

